

MORELE VORMING EN DE SCHOOL

Vraag iemand wat er mis is in de Nederlandse samenleving en de kans is groot dat het antwoord erop neerkomt dat er sprake is van een verval van waarden en normen. En al kan het in werkelijkheid nog wel meevallen met dat morele verval, de vrees ervoor is niet ongegrond. Die hangt direct samen met een enorme verandering, namelijk het mondiger worden van mensen, of anders gezegd, met een afname van het morele gezag.

Deze verandering in de samenleving, die zich overigens niet alleen in Nederland afspeelt, is veel ingrijpender dan op het eerste gezicht het geval lijkt te zijn. Eeuwenlang is moraal, opgevat als voorschriften omtrent wat wel en niet is toegestaan, van buitenaf aan mensen opgelegd. En in een bestek van slechts enkele decennia, werd het nadenken over de morele juistheid van het individuele handelen grotendeels aan mensen zelf overgelaten.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat wij allen iets te leren hebben ten aanzien van de vraag hoe onderzocht kan worden of een handeling, een beslissing, wel of niet moreel juist is – temeer daar ook nog geregeld de vraag opduikt in hoeverre de traditionele moraal en traditionele normen en waarden *betrouwbaar* zijn. Aan de hand van welke maatstaf kunnen die getoetst worden? En als vertrouwde methoden voor het overdragen van morele voorschriften kennelijk niet meer goed werken, wat is dan het alternatief?

Vanzelfsprekend blijft morele vorming in de eerste plaats een verantwoordelijkheid van ouders. Maar *inmiddels* is wel duidelijk geworden dat ook het onderwijs hier een taak heeft. Het is nodig dat kinderen op school in een morele zin leren nadenken over hun eigen doen en laten. En ook ondersteuning krijgen om het moreel juiste te doen en het moreel verkeerde te laten. Uiteindelijk is morele vorming voor jonge mensen een zaak van alle docenten.

MORELE VORMING

Morele vorming van jonge mensen vindt altijd plaats. Maar hoe ziet nu een weloverwogen morele vorming er uit? Dat is een ingewikkelde kwestie. Bij morele vorming gaat het er om de ontwikkeling te ondersteunen die leidt tot jonge volwassenen, die weten wanneer een handeling moreel juist is (of moreel verkeerd) en die ook in staat zijn het moreel juiste te doen en het moreel verkeerde te laten. Dat brengt met zich mee dat er ondersteuning nodig is voor een hele reeks van ontwikkelingsprocessen. Onder andere: het inlevingsvermogen in anderen, de ontwikkeling van het 'morele' verstand, leren herkennen van gevoelens die raken aan moreel juist of moreel verkeerd handelen, eigen maken van morele ijkpunten voor het handelen, onderkennen van verleidingen tot moreel verkeerd handelen of morele gevaren, versterken van de wilskracht om zich te houden aan moreel juiste beslissingen. Er zijn ook verschillende manieren om morele vorming gestalte te geven: oefeningen, competentietrainingen, disciplineren, kennisoverdracht. En dan is het vanzelfsprekend ook nog zo dat er geen kind hetzelfde is en dat brengt met zich mee dat degene die verantwoordelijk is voor morele vorming vaak niet kan volstaan met een algemeen recept, maar heel nauwkeurig moet inspelen op de bijzondere karakteristieken en omstandigheden van leerlingen.

DOELSTELLINGEN VAN DE LEERGANG

Om docenten en leerkrachten de benodigde kennis en instrumenten aan te reiken, verzorgt Governance & Integrity in samenwerking met de Universiteit voor Humanistiek een scholingstraject. Tot de doelgroep behoren niet alleen vakdocenten maatschappijleer, godsdienst, levensbeschouwing, filosofie, of leren-loopbaan-burgerschap (mbo), maar ook vakdocenten op alle andere gebieden en leraren van basisscholen. Deelnemers worden opgeleid om morele vorming te verzorgen voor leerlingen van verschillende schooltypen: basisschool, havo, vwo, vmbo, mbo.

Alle aspecten die te maken hebben met morele vorming van jonge mensen komen in de leergang aan de orde. Het gaat dan, allereerst, om filosofische vraagstukken die te maken hebben met het onderzoek van het handelen op zijn morele juistheid. Raakvlakken van morele kwesties met juridische en politieke vraagstukken zijn relevant, net als de verhouding tussen moreel oordelen en religie. Uiteraard komt ook de psychologische ontwikkeling van jonge mensen aan de orde: wat kan een achtjarige leren als het gaat om moraal? En hoe zit dat met een twaalfjarige of een achttienjarige? Pedagogische en didactische aspecten van het morele leerproces zijn in dit licht thema's van groot belang.

Al deze theoretische kwesties worden op een zodanige wijze aan de orde gesteld dat ze van pas komen bij het doordenken en uitwerken van een lespakket Morele Vorming dat de deelnemers in een later stadium van de cursus daadwerkelijk gaan uitvoeren binnen hun eigen school. In de leergang worden allerlei handreikingen gedaan en instrumenten aangereikt, die van belang zijn voor morele vorming. De leerkracht of docent kiest daaruit en gebruikt die zaken die voor zijn of haar groep leerlingen bruikbaar zijn. Zowel de theorie als de meer praktische onderdelen worden zo aangeboden dat deze een optimale ondersteuning zijn voor de deelnemers. Tijdens en na het uitvoeren van het door de deelnemer ontwikkelde lespakket Morele Vorming wordt opnieuw nagedacht en feedback gegeven over de bereikte resultaten. Wat ging goed, wat kan beter? Zo geeft andersom de praktijk weer voeding aan de theoretische uitgangspunten.

De leergang Morele Vorming is erop gericht om de deelnemers in staat te stellen de leerlingen aan wie zij lesgeven moreel te vormen op grond van weldoordachte theoretische uitgangspunten en met behulp van specifieke, effectieve leermiddelen. Het doel is dus om jonge mensen vaardig te maken in het zelfstandig nadenken over de morele juistheid van het eigen handelen en hun ontwikkeling zo te ondersteunen dat zij in staat zijn het moreel juiste te doen en het moreel verkeerde te laten.

Na afloop van de cursus hebben de deelnemers zich het volgende eigen gemaakt:

- Kennis die nodig is om morele vorming van jonge mensen op een verantwoorde wijze te kunnen verzorgen;
- Basiskennis van filosofische ethiek en de psychologie van morele ontwikkeling, een verdieping van pedagogische kennis;
- Vaardigheid in het onderzoeken van de morele juistheid van handelingen;
- Vaardigheid in het stimuleren en begeleiden van morele leerprocessen bij kinderen;
- Vaardigheid in het gebruik van effectieve lesprogramma's en leermiddelen voor morele vorming van leerlingen;
- Het vermogen om morele vorming te verbinden met andere voor kinderen relevante leergebieden.

WERKCOLLEGES EN ACTION LEARNING

De leergang Morele Vorming in de School strekt zich uit over een periode van één jaar, van januari tot december. Eén keer per twee weken is er een lesdag, op vrijdag van 10.00 uur tot 16.30 uur. Beoogde locatie: Universiteit voor Humanistiek (Kromme Nieuwegracht 29, Utrecht).

Elke lesdag begint met een interactief werkcollege, verzorgd door bekwame hoogleraren en docenten van de UvH, andere universiteiten of G&I, waarin vraagstukken aan de orde komen uit onder meer de filosofische ethiek, psychologie en pedagogiek. Aan de deelnemers kan worden gevraagd om ter voorbereiding een bepaalde tekst te bestuderen. Het is nadrukkelijk de bedoeling dat de deelnemers participeren in de theoretische gedachtewisseling door vragen, opmerkingen en tegenwerpingen in te brengen. In de week na het college maakt iedere deelnemer een reflectieverslag, waarin de stof van het college op een kritische wijze wordt verwerkt en waarin de eigen inzichten over de besproken thema's tot ontwikkeling worden gebracht.

Na het werkcollege wordt gepauzeerd voor de lunch. In het middagdeel wordt het accent verlegd van theoretische reflectie naar action learning: leren door te doen. De focus ligt dan bij de praktijk op school, dat wil zeggen bij het verwerven en verdiepen van vaardigheden voor het moreel vormen van jonge mensen. Deelnemers oefenen zichzelf in morele oordelen. Zij bespreken onder andere de effectiviteit van disciplineren. De mogelijkheden morele gevoelens bespreekbaar te maken. Daarnaast werken zij, in kleine groepen, aan bouwstenen voor een lesprogramma Morele Vorming dat past binnen het schooltype(n) waarbinnen zij werkzaam zijn.

Deelnemers leren van elkaar doordat zij feedback krijgen op hun handelen én doordat zij zien hoe anderen bepaalde zaken aanpakken. Een bijkomend voordeel van de action learning-methode is dat een dergelijke verdieping van kennis en vaardigheden de bespreking van theoretische leerstof in de plenaire sessies kan voeden en verlevendigen.

Uiteindelijk is er geen betere leerschool dan de praktijk, mits dat leren op een goede wijze wordt ondersteund. Elke deelnemer brengt over de vorderingen binnen het eigen action learning-project op gezette tijden verslag uit (bij de leergangskoördinator, digitaal).

Aan het begin van de zomervakanties ligt een belangrijk schakelpunt. Dan moeten de belangrijkste onderdelen van het uit te voeren onderwijs in morele vorming gereed zijn. In de periode na de zomer worden deze uitgevoerd. Deelnemers brengen dan in praktijk wat zij tot dan toe hebben geleerd en uitgedacht. Zij verzorgen aan hun eigen leerlingen een lespakket Morele Vorming dat zij in de middagsessies van de leergang hebben opgebouwd en ingevuld. Ieder legt zijn/haar ervaringen vast in woord (of beeld bijvoorbeeld met video-opnamen).

In de laatste fase van de cursus worden de tweewekelijkse bijeenkomsten op de UvH hervat. Deelnemers reflecteren samen op de theorie en praktijk van de door hen zelf uitgevoerde Morele Vorming. Resultaten worden op een rij gezet en verbeterpunten aangewezen. Alle deelnemers maken een integraal verslag van het action learning-project dat zij hebben uitgevoerd. Dit eindverslag is een van de belangrijkste onderdelen waarop ieder wordt beoordeeld.